

Het thema was deze keer kenmerkende Rijngesteenten, bedacht doordat op de excursie naar de Azewijns Broek op 8 november jl. nagenoeg geen specifieke Rijngesteenten werden gevonden.

Allereerst aandacht voor gesteenten die via de Nahe in de Rijn zijn gekomen. Dit betreft agaten, jaspissen, carneolen, Nahe-porfierenen, Nahe-sferolietporfieren, Nahe-porfierconglomeraten, Nahe-keratofieren. Deze stammen uit het perm. Velen hebben in het verleden in de buurt van Idar-Oberstein naar dit soort stenen gezocht, maar vooral naar agaten.

Gezaagd en geslepen herkent iedereen ze wel maar als zwerfsteen is het toch even opletten. Agaten vallen vooral op als het wat regent, door een andere glans van dit zeer harde gesteente. Jaap liet een vijftal verschillende exemplaren zien, waarvan 1 geslepen.

Agaat, zwerfsteen van Azewijn
Lengte \pm 4 cm
Ouderdom: perm
Collectie: J. Dreef

Echte jaspissen komen uit het zelfde gebied, maar zijn een stuk zeldzamer. Vaak worden ijzerkiezels ook jaspissen genoemd, het zij zo, maar dit geeft wel verwarring. Jaap kon een echte jaspis laten zien.

Carneolen zijn knalrood met een zwart-witte buitenkant, een doorgeslagen exemplaar toonde zijn volle schoonheid.

Nahe-porfieren zijn bleek-geel met kleine fenokristen.

Van de Nahe-sferolietporieren bezit Jaap een bijzonder exemplaar. Deze is afkomstig van de Heer van Houtum, door Rob van de Vlekkert gered van de vuilnisbak bij de Oude Aarde. Deze steen staat afgebeeld in het Keienboek van de Heer P. der Lijn zesde druk, zie foto 87.

Nahe-sferolietporfier
Vindplaats Ugchelen
Ouderdom: perm
Lengte: ± 5 cm
Collectie: J. Dreef.
Voorheen R.v.d. Vlekkert,
daarvoor Hr van Houtum
Zie Keienboek; foto 87

Een begerenswaardig gesteente is de Mohrbachtaler lytophyse, een grijze tot geel-grijze rhyoliet met daarin 1 tot 2 cm grote ronde lytophysen. Deze zijn vrij zeldzaam maar goed herkenbaar en waarschijnlijk ook van perm ouderdom. Een grijze uit eigen collecte en een geel-grijze uit die van Rob. We konden deze indertijd determineren dankzij enkele voorbeeld exemplaren inde ladenkasten op de zolder van museum Schokland.

IJzerkiezels, veelal rood, soms geel of bruin een enkele keer groen of zwart. Van het Lahn/Dill gebied komen exemplaren met aggregaten, banden of snoeren van kleine hematiet kristalletjes. De ouderdom hiervan is devoon. Jaap toonde zo'n exemplaar. Niet alle ijzerkiezels zijn Rijngesteenten, maar in het zuidelijk grind geldt dat in ieder geval voor het leeuwendeel.

Taunuskwartsieten zijn veelal lichtgrijs en hebben kenmerkende paarse vlekken. De ouderdom is onder-devoon. De 'echte' komen van het Taunusgebergte, maar ook de Hünsrück levert ze. En dat zijn dus Rijngesteenten, Maar ze komen ook in de Ardennen voor en dat komt dus in het maasgrind. Van Straaten meldt ze in zijn grindonderzoek in Zuid-Limburg.

De Duitser H. Altmeier heeft in het tijdschrift Rheinische Landschaften een boeiend artikel geschreven over Rijngesteenten en hun herkomst. Hierin werd indertijd mijn aandacht gevestigd op 2 goed herkenbare conglomeraten.

De eerste is een bruinijzersteenconglomeraat. Een bruin gesteente met daarin veel hoekige witte kwartsbrokken van 1 à 2 cm. Maar soms wel tot 5 cm groot. Herkomst: het Westerwald en de Eifel, ouderdom tertiair.

De tweede is de rhätconglomeraat, afkomstig uit het jongste deel van de keuper. In eerste instantie lijkt het wat op de Andenneconglomeraat, maar de ingesloten goed afgeronde grindjes zijn bonter. Herkomst de boorden van de Moezel.

Hydrobiënkalken stammen uit het bekken van Mainz. Ouderdom: mioceen/oligoceen.

De Noordzee was in die tijd tot in het Bekken van Mainz doorgedrongen. In Azewijn, Vrasselt, Kalkar, en Bisslich werden deze kalkstenen regelmatig gevonden, soms ook met andere slakken.

Hydrobiënen zijn kleine brakwaterslakjes, die ook heden ten dage voorkomen in de Waddenzee.

Ook uit het tertiair stammen de trachieten en latieten van de Drachenfels en de naburige vulkanen. Opvallend in de trachiet zijn de grote sanidienkristallen. Jaap liet enkele exemplaren zien. In de Lebuïniskerk en het Sandrahuis in Deventer is trachiet als bouwsteen verwerkt.

Een ander doch vrij hard en glad vulkanisch gesteente is trachydoleriet, paarsblauw met fijne fenokristen. Ouderdom: tertiair, herkomst vermoedelijk het Zevengebergte. Onze vondsten zijn indertijd gedetermineerd aan de hand van een exemplaar in het Natuurmuseum In Nijmegen. Tijdens een bijeenkomst van de toen nog bestaande landelijke werkgroep, georganiseerd door Gerrit van der Heide.

Versteend hout komt in het Rijngrind veelvuldig voor, veelal uit het tertiair, soms ook uit het perm. Deze laatste zijn vrij zwaar en flink verkiezelde. Hout in het maasgrind is veel zeldzamer en van krijt ouderdom.

Dan is er nog bontzandsteen, dat ondermeer bij Heidelberg voorkomt.

Jaap toonde een exemplaar met meerdere holtes, door uitverweerde tongallen (kleiklontjes).

De steen bevat ook een merkwaardig spoor dat lijkt op een voetspoor van een dier met overtred door een tweede poot.

Tot slot nog wat opmerkingen over lydieten oftewel kiezellei. Dit gesteente komt zowel in het Rijngrind als het Maasgrind voor, hoewel veel talrijker in het Rijngrind.

De lydieten zijn veelal hoekig en zwart, maar er zijn ook bruine, grijze en rode kiezelleien. De meesten komen uit devonische en carbonische lagen uit het Lahngebied. Uit het Frankenwald stammen lydieten van silurische en devonische ouderdom. Bontzandsteenconglomeraat levert na desintegratie afgeronde silurische lydietetjes die een enkele keer een graptoliet bevatten. Rob

had er een tweetal die nu in Jaap's collectie zitten. De herkomst van de meeste Maas-lydieten is het Ardennen-puindek, een enkeling stamt uit de tijd dat de Moezel nog een zijrivier van de Maas was en stamt uit bontzandsteen conglomeraat.

Literatuur:

- Het Keienboek, 6-e druk; door P.v.d.Lijn
- Mededelingen van de Geologische Stichting Serie C- VI-2; Grindonderzoek in Zuid-Limburg door L.M.J.U. van Straaten; 1946
- Mededelingen der Landbouwhogeschool XIX; Bijdrage tot de kennis der zuidelijke zwerfstenen in Nederland en omgeving door C.H. Oostingh. 1921
- Rheinische Heften: Nr 22; Rheingerölle und ihre Herkunft door Hans Altmeyer. 1982

J.D.